

Kompozitorius, dailininkas Mikalojus Konstantinas ČIURLIONIS (1875– 1911) ir ŽEMAITIJA

Kazimieras PRUŠINSKAS

Svarbiausi M. K. Čiurlionio biografijos faktai

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911) – žymiausias XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių dailininkas, kompozitorius, vienas iš abstrakcionizmo, profesionaliosios muzikos pradininkų Lietuvoje, visuomenės veikėjas.

Jis gimė 1875 m. rugsėjo 22 d. Varėnoje (dabar Senoji Varėna) Konstantino Čiurlionio (1851–1914) ir vokiškas šaknis turėjusios Adelės Marijos Magdalenos Radmanaitės (1854–1919) šeimoje, kurioje buvo kalbama lenkiškai. Kartu su pirmagimiu Konstantinu K. ir A. Čiurlionių šeimoje augo dar 8 vaikai: Marija (1879–1969), Juzė (1882–1969), Povilas (1884–1945), Stasys (1887–1944), Petras (1890–1924), Jonas (1891–1955), Valerija (1896–1982) ir Jadvyga (1898–1992).

Apie 1877–1878 m. Konstantinas kartu su tėvais persikėlė gyventi į Druskininkus. Jis mokėsi Druskininkų liaudies mokykloje ir ją 1885 m. baigė.

Vaikystėje atsiskleidė berniuko polinkis ir gabumai muzikai: būdamas 5-erių jis jau skambindavo iš klausos, o 7-erių – skaitydavo iš natų. Iš pradžių muzikos jį mokė tėvas – vargonininkas ir chorvedys, Druskininkuose dirbęs vargonininku.

1889–1891 m. M. K. Čiurlionis muzikos žinias gilino, mokėsi groti Plungės kunigaikščio Oginskio Mykolo Oginskio dvaro orkestro mokykloje, 1892–1893 m. buvo šio dvaro orkestro fleitininkas. Tuo laikotarpiu jis jau kūrė muziką, domėjosi daile. 1894–1899 m. studijavo Varšuvos muzikos institute. Šių studijų baigiamojo darbo tema buvo kantata mišriam chorui ir simfoniniam orkestrui „De Profundis“.

Varšuvoje įgijęs kompozicijos specialybę, atsi-

Medalis „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis 1875–1911“. Skulptorius Janis Strupulis. 1976 m. Kūrinys saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje, LNM M 11189. Nuotrauka iš www.limis.lt

dėjo kūrybiniam darbui, visuomeninei kultūrinei veiklai. 1900 m. sukūrė savo garsiąją simfoninę poemą „Miške“. Vėliau, 1901–1902 m., mokėsi Leipcigo karališkoje konservatorijoje, kūrė muziką, dalyvavo visuomeninėje kultūrinėje veikloje. 1902 m. gavo Leipcigo konservatorijos mokytojo pažymėjimą. Leipcige jis daug laiko skirdavo ir piešimui. 1902–1903 m. mokėsi Varšuvos piešimo mokykloje, dirbo privačiu muzikos mokytoju. 1903 m. nutapė 7 paveikslų ciklą „Laidotuvių simfonija“. 1904–1906 m. mokėsi Kazimiero Stabrausko vadovaujamoje dailės mokykloje Varšuvoje. Piešdamas, tapydamas neužmiršo ir muzikos – 1903 m. pradėjo kurti simfoninę poemą „Jūra“.

1904-aisiais savo dailės kūrinius pradėjo eksponuoti parodose.

1905–1906 m. vadovavo Varšuvos lietuvių sąjūdžio draugijos chorui.

1907–1908 m. gyveno Vilniuje, su bendraminčiais įkūrė Lietuvių dailės draugiją, aktyviai dalyvavo jos veikloje. 1907 m. Vilniuje susipažino su savo būsima žmona Sofija Kymantaite (jie susituokė 1909 m. sausio 1 d. Šateikių šv. evangelisto Morkaus bažnyčioje, kuri yra dabartiniame Plungės rajone).

Norėdamas labiau išgarsėti kaip menininkas, draugų patartas, 1908–1909 m. lankėsi ir gyveno Sankt Peterburgo mieste (Rusija), ten kūrė, aktyviai

dalyvavo visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje.

1909 m. grįžo į Lietuvą, kartu su bičiuliais Kazimieru Būga, Augustinu Voldemaru, Česlovu Sasnausku ir Juozu Tallat-Kelpša parengė lietuvišką muzikinės terminologijos žodyną „Mūsų muzikos terminologija“.

1909 m. rudenį vėl išvyko į Sankt Peterburgą. Tais metais jis čia itin daug dirbo, pervargo ir susirgo depresija. Gydėsi Druskininkuose ir Pustelniko Raudonojo dvaro sanatorijoje netoli Varšuvos.

1910 m. tapo draugijos „Meno pasaulis“ nariu.

1910 m. birželio 12 d. gimė Mikalojaus ir Sofijos dukra Danutė. Kai jis gydėsi, žmona su dukrele gyveno atskirai.

1911 m. M. K. Čiurlionis susirgo plaučių uždegimu. Liga jį įveikė.

M. K. Čiurlionis mirė 1911 m. balandžio 10 d. Pustelninke. Jo palaikai buvo parvežti į Vilnių ir palaidoti Rusų kapinėse.

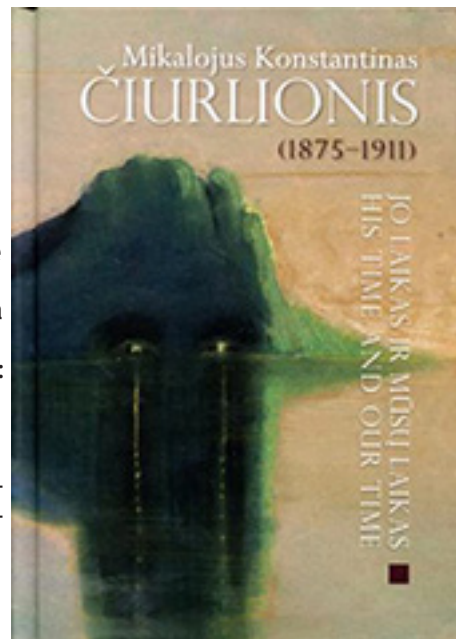
M. K. Čiurlionio kūrybinį palikimą sudaro daugiau kaip 200 užbaigtų tapybos darbų (tarp jų žymiausi: „Pasaka (Karalių pasaka)“, 1909 m.; „Rex“, 1909 m.; „Sonata Nr. 5 (Jūros sonata)“, 1908 m.) ir apie 300 muzikinių kūrinių (dvi simfoninės poemos („Miške“ ir „Jūra“), simfoninė uvertiūra „Kęstutis“, kantata „De profundis“, fuga „Kyrie“, „Agnus dei“, „Sanctus“, „Neliūskime“, „Lapas pageltęs nukrinta“, Styginių kvartetas, apie 200 kūrinių fortepijonui apie 40 harmonizuotų lietuvių liaudies dainų ir kt. Dalis jo dailės ir muzikos kūrinių liko neužbaigti.

M. K. Čiurlionis mėgdavo ir fotografuoti, ypač kelionių metu. Tai liudija surinktos ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugomos jo sukurtos nuotraukos. Jis buvo ir žodžio meistras, turėjo rašytojo talentą. Tai akivaizdu skaitant išlikusius jo laiškus, ypač adresuotus žmonai Sofijai Čiurlionienei-Kymantaitei.

Šiandien M. K. Čiurlionis – plačiausiai pasaulyje žinomas lietuvių kompozitorius ir dailininkas. Didžioji jo dailės kūrinių palikimo dalis, taip pat ir nemažai rankraščių, nuotraukų saugoma Kaune veikiančiame Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Po keletą jo kūrinių yra ir Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, Varšuvos nacionaliniame muziejuje, Valstybiniame rusų muziejuje Sankt Peterburge.

Menininko atminimas puoselėjamas, kūryba

Knygos „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911): jo laikas ir mūsų laikas“ (sudarė Gražina Daunoravičienė, Rima Povilionienė) viršelis. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2013. Ant viršelio – M. K. Čiurlionio paveikslas „Ramybė“, sukurtas 1903–1904 m.

populiarinama Lietuvoje ir užsienyje. Druskininkuose veikia M. K. Čiurlionio memorialinis muziejus, Vilniuje – M. K. Čiurlionio namai. Daugelis vietų, kuriose yra lankęsis, gyvenęs, dirbęs šis kūrėjas, yra pažymėtos informaciniais ir atminimo ženklais. 2017-aisiais Lietuvoje pradėtas formuoti nacionalinis M. K. Čiurlionio kelias, kuris jau veikia kaip nuolatinis objektų lankymo maršrutas. „Čiurlionio kelią sudaro dailininko, kompozitoriaus, kultūrininko Mikalojaus Konstantino Čiurlionio asmenybės memorialinių objektų, jo atminimą įprasminančių ženklų bei gyvenimą ir kūrybą menančių vietovių visuma, sujungianti objektus pagal personalinės kultūrinės topografijos kriterijus. Čiurlionio kelias aktualizuoja dailininko gyvenimo ir kūrybos ženklus, esančius Vilniaus, Kauno, Druskininkų, Palangos miestuose ir Varėnos, Rietavo, Plungės rajonuose. Čiurlionio kelio objektus sujungiantį maršrutą sudaro apie 500 km.“¹

M. K. Čiurlionis ir Žemaitija

M. K. Čiurlionio kūrybinio kelio pradžia yra glaudžiai susijusi su Žemaitija. 1889 m. jis, rekomenduotas Druskininkų gydytojo Jozefo Markevičiaus ir pakviestas pas jį Druskininkuose besigydančio Plungės kunigaikščio Mykolo Oginskio, kartu su šiuo kunigaikščiu atvyko į Plungę ir pradėjo mo-

(Nukelta į 16 p.)

1846 m. Plungės dvaro sodyboje grafo Platono Zubovo pastatyta laikrodinė, kurioje mokydamsis Plungės kunigaikščių Oginskių muzikos mokykloje ir būdamas šio dvaro orkestro fleitininku, kartu su kitais yra lankęsis ir M. K. Čiurlionis. Danutės Mukienės nuotrauka

kytis tuo metu jau plačiai garsėjusioje M. Oginskio dvaro orkestro muzikos mokykloje. Jis kartu su kitais dvaro orkestro muzikantais apsigyveno jiems skirtame bendrabutyje – „Muzikantinėje“. Joje orkestro mokyklos auklėtiniai gyvendavo, valgydavo, mokydavosi ir repetuodavo.

Plungėje būsimasis kompozitorius mokėsi groti

Iš kairės: atstatytas Rietavo kunigaikščio Bogdano Oginskio įkurtos muzikos mokyklos pastatas, kuriame dabar veikia 2000 m. birželio 1 d. įsteigtas Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus; Kulių šv. vyskupo Stanislovo bažnyčios, pardėtos statyti 1897 m. pagal švedų architekto Karlo Eduardo Straudmano (1867–1946) projektą, komplekso fragmentas. Danutės Mukienės nuotraukos

fleita, klarnetu, pianinu ir vargonais. Čia jis domėjosi ir kitais instrumentais, tikrindavo partitūras.

M. K. Čiurlionis, kaip ir kiti orkestro mokyklos auklėtiniai, ne tik mokydavosi, grodavo orkestre, bet ir giedodavo bažnyčios chore. Jam ir kitiems dvaro orkestrantams siuvėjas Adolfas Daumantas buvo pasiuvęs uniformas, kurių švarko apykaklės, kaip ir derėjo Plungės dvaro muzikantams, puošė dvi lyros.

Pamokos orkestro mokykloje vykdavo lenkų kalba. Moksleiviai grodavo pučiamųjų, styginių instrumentų, simfoniniame orkestre. Plungėje kartu su M. K. Čiurlioniu grojo ir jo brolis Povilas.

Žemaitijoje M. K. Čiurlionis susidomėjo piešimu. Besimokydamas Plungėje jis sukūrė apie 20 paveikslų.

Kunigaikščio M. Oginskio dvaro muzikos mokyklą M. K. Čiurlionis baigė 1891 metais. Vaikinas buvo gabus, todėl jį priėmė į dvaro orkestrą. Čia jis 1892–1893 m. buvo šio dvaro orkestro fleitininkas.

Tuo laikotarpiu, kai M. K. Čiurlionis mokėsi Plungės dvaro orkestro mokykloje ir grojo orkestre, kartu su orkestrantais jis lankydavosi, grodavo ir kaimyniniuose dvaruose, ypač Rietave, kur veikė Plungės kunigaikščio M. Oginskio brolio Bogdano Oginskio dvaro muzikos mokykla ir neatsiejama jos dalis orkestras. Plungės ir Rietavo dvarų muzikos mokyklos ir orkestrai glaudžiai bendradarbiavo. Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus darbuotojai pažymi, kad „*Buvo keičiamasi muzikine literatūra, natų rinkiniais, organizuojamos bendros repetacijos, o Mykolinių atlydų ir kitų švenčių metu Rietave, Plungėje, Gandingos, Skroblės pililiakal-*

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis ir Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

nių papėdėse, kitose įsimintinosose vietovėse buvo rengiami bendri koncertai. Suprantama, kad, 1889 m. pradėjęs mokytis Plungės muzikos mokykloje, netrukus į šiuos išpūdingus muzikinius renginius įsijungė ir M. K. Čiurlionis. Pasak Oginskių istoriją tyrinėjantių Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus darbuotojų, „Rietave muzikantai ypač mėgo koncertuoti į pietryčius nuo rūmų virš ledainės rūsio įrengtoje muzikantų terasoje. Iš čia atsiverdavo pasakiški vaizdai ne tik į rezidencinių dvaro rūmų bokštų siluetus, oranžerijų arkadas, bet ir į parterio gėlynus, Lelijų tvenkinį, žydinčiais krūmais padabintas Jaujupio pakrantes. Pietvakarių pusėje už Malūno tvenkinio driekėsi Rietavo miesto su švytinčiais bažnyčios bokštais panorama. [...] Legenda virtę pasakojimai primena, kad abiejų orkestrų atsisveikinimo koncertai Rietave buvo rengiami ir vienoje iš Malūno tvenkinio salų. Neveltui jai prigijo Muzikantų salos vardas. Kitos trys Malūno tvenkinio salos Rietavo muziejininkų siūlymu yra pavadintos Ramybės, Aukuro ir Vakaro salų vardais. Visos jos sudaro bendrą M. K. Čiurlionio salų grupę. [...]

Romantizuotus M. K. Čiurlionio buvojimo Rietave laikus primena Muzikantų saloje 2005 m. pasodintas vardinis M. K. Čiurlionio ažuoliukas ir vardinė Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės liepaitė. Link jų nuo Raudonųjų vartų alėjos veda kng. Bogdano Oginskio muzikantų krantinė, kurią puošia vardiniai keturiolikos žymiausių Rietavo istorinio

Palangos pajūris. Danutės Mukienės nuotrauka orkestro vadovų ir muzikantų ažuolai.²

Mokydamasis Plungėje M. K. Čiurlionis labai mėgo Plungės dvaro parką, ypač ūksmingesnes jo vietas. Čia jis dažnai grodavo, piešdavo, skaitydavo knygas. Labiausiai M. K. Čiurlionį žavėdavo Joninių nakties šventė rūmų parke. Tuo laikotarpiu jis parašė muzikinį kūrinį, skirtą kunigaikščio M. Oginskio vardo dienai. Jį per Mykolines atliko dvaro orkestras ir tai buvo graži staigmena kunigaikščiui. Po šio įvykio M. Oginskis vaikiną pasiukvietė pokalbiui, jaunajam kompozitoriui kunigaikščio viešnia įteikė rožių.

Oginskio palankumas M. K. Čiurlioniui kasmet vis labiau augo. Matydamas, kad tai tikrai gabus ir perspektyvus muzikantas, kunigaikštis 1892 metais jam paskyrė 13 rublių dydžio mėnesinę stipendiją (tais laikais tai buvo gana didelė pinigų suma) ir pasiuntė jį mokytis į Varšuvos muzikos institutą. Čia M. K. Čiurlionis 1894–1899 m. mokėsi T. Brzezickio, A. Sygietyńskio fortepijono ir Z. Noskowskio kompozicijos klasėse. Vėliau, 1901–1902 m, jis žinias gilino Leipcigo karališkoje konservatorijoje (C. H. C. Reinecke's kompozicijos ir S. Jadassohno kontrapunkto klasėse). Jo mokslus čia taip pat finansavo M. Oginskis. Kunigaikščiui mirus, finansavimas nutrūko. Tada lėšų pragyvenimui M. K. Čiur-

(Nukelta į 18 p.)

Sofija Čiurlionienė-Kymantaitė jaunystėje. Fotografas Józefas Sebaldas. Varšuva. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

lionis turėdavo užsidirbti pats.

Tiek studijų laikais, tiek ir vėliau, po kunigaikščio M. Oginskio mirties, M. K. Čiurlionis dar ne kartą buvo atvykęs į Plungę. Vėliau į Žemaitiją jį atvedavo meilė kurį laiką dabartinio Plungės rajono teritorijoje esančiame Kulių miestelyje, taip pat ir Plungėje gyvenusiai rašytojai, vertėjai, visuomenės veikėjai Sofijai Kymantaitei (1886–1958), su kuria jis susipažino 1907 m. rudenį Vilniuje.

Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė gimė 1886 m. kovo 13 d. Joniškyje savo žemės neturėjusio bajoro Leono Kymanto ir Elžbietos Jarulaitytės-Kymantienės šeimoje. Kadangi šeima vertėsi sunkiai, Sofijos motinos brolis kunigas Vincentas Jarulaitis (1859–1939), nuo 1890 m. ėjęs Kulių parapijos vikaro pareigas, 1893 m. L. ir E. Kymantų šeimai pasiūlė persikelti gyventi į Kulius. Šie pasiūlymą priėmė. Kuliuose Sofijos tėvas rūpinosi klebonijos ūkiu, o mama toje pačioje klebonijoje šeimininga-

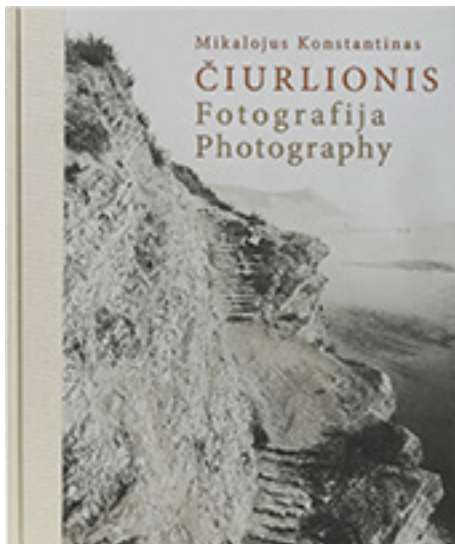
Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslas „Jūros sonata. Finale“. 1908 m. Originlas saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio muziejuje. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

vo. Sofija šiame gražiame Žemaitijos miestelyje, kurį puošia pagal talentingo Lietuvoje ir Latvijoje XIX a. pab.–XX a. pr. dirbusio švedų architekto Karlo Eduardo Strandmano (1867–1946) sukurtą projektą pastatyta Šv. vyskupo Stanislovo bažnyčia, pradėjo privačiai mokytis bendrųjų lavinimosi dalykų ir muzikos.

1900–1910 m. V. Jarulaitis buvo Plungės klebonas ir Rietavo dekanas. Jis Plungėje pagal to paties architekto K. E. Strandmano sukurtą projektą pradėjo statyti kunigaikščio M. Oginskio finansuotą naująją mūrinę Plungės bažnyčią, o 1909 metais Babrungo upės pakrantėje įrengė iki šiol išlikusį lurdą. Tuo laikotarpiu Sofija dažnai apsilankydavo Plungėje. Kartu su ja čia jau po studijų atvykdavo ir M. K. Čiurlionis.

Jis labai mėgo jūrą, tad daug M. K. Čiurlionio kūrinių yra jūros tema. Pirmą kartą jis Palangoje apsilankė kartu su savo globėju M. Oginskiu kai dar mokėsi Plungėje. 1899 m. čia jis su juo atvyko kai jau buvo baigęs studijas Varšuvoje. 1908 m. į Palangą sugrįžo kartu su Sofija, kuri jau buvo jo sužadėtinė. Čia jie tada apie mėnesį poilsavo. Sofija buvo apsistojusi netoli grafų Tiškevičių įkurto Birutės parko poilsiui pritaikytoje medinio name-

Knygos „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Fotografija Photography“ viršelis. Knygą sudarė Vaiva Laukaitienė ir Danutė Gruzdienė. 2022 m. išleido Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus ir Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras

lio Nr. 17 „salkutėje“ dabartinėje Liudo Vaineikio gatvėje, o M. K. Čiurlionis – netoli stovėjusio kito namelio salkutėje. Jie laiką leido vienas kitą lankydami, vaikščiodami po parką, pajūriu, pasiekdavo ir Palangos tiltą į jūrą. Čia būdamas M. K. Čiurlionis planavo sukurti operą „Jūratė“, nutapė V sonatą (Jūros sonatą), diptiką „Preljudas ir Fuga“, triptiką „Fantazija“. Vėliau Palangą, čia praleistas atostogas jis vis prisimindavo Sofijai adresuotuose laiškuose. Liko ir Sofijos prisiminimai apie tą vasarą Palangoje. 1955 m. ji rašė: „*Tas mēnuo Pa-*

1862–1875 m. pagal architekto Tomo Tišeckio projektą grafų Pliaterių pastatyta bažnyčia, kurioje 1909 m. susituokė Sofija Kymantaitė ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Fotografas Romualdas Eidukevičius. Nuotrauka iš: <https://byt.lt/yiZGf>

langoje su niekuo nesulyginamas sapnas. Tebestovitas namas, kur aukštai salkoje gyvenau aš, netoli parko irgi salkutėje gyveno Konstantinas. Taigi ryte jis anksti kėlėsi, ėjo į jūrą, maudėsi, stebėjo jūrą ankstyvą rytmetį ir jau 9 ryte buvo mano kambaryje, kur laukiau paruošus pusryčius. 10 valandą jau skyrėmės, – palydėdavau, t. y. jis mane palydėdavo į jūrą maudytis ir nuskubėdavo prie savo darbo. Aš išsimaudžius grįždavau ir rašydavau porą valandų, nes „režimas“ reikalavo, kad šeštadienį rodytume vienas antram, ką padarę. Apie 3–4 val. – dažnai ir po 4-ių – pietūs mano kambarelyje, mano pačios ant spiritinės mašinėlės pagaminti pietūs – ir po pietų laikas mūsų! Tolimi pasivaikščiojimai, ir vis taip, kad saulėlydžiui būtume pajūryje“.

1969 m. Palangoje prie Vaineikių gatvės namo Nr. 17, kuriame lankėsi M. K. Čiurlionis ir S. Čiurlionienė-Kymantaitė, atidengta jų anūkės D. Zubovaitės-Palukaitienės sukurta memorialinė lenta.

M. K. Čiurlionis ir S. Kymantaitė, vengdami smalsuolių, tuokėsi ne Plungės bažnyčioje, kurioje tada klebonavo Sofijos dėdė kun. V. Jarulaitis, o Šateikių Šv. evangelisto Morkaus bažnyčioje, kuri taip pat yra dabartinio Plungės rajono teritorijoje. Jų santuoka čia buvo įregistruota 1909 m. sausio 1 d. (pagal naująjį kalendorių – sausio 14 d.). Po vestuvių jie aplankė Sofijos tėvus Kuliuose, Karklėnuose, dėdė kunigą V. Jarulaitį Plungėje ir kt. artimuosius.

1909 m., kai Sofija ir Mykolas Konstantinas Čiurlioniai jau buvo vedę, jiems kun. V. Jarulaitis porai mėnesių Plungėje buvo užleidęs savo svetainę. Tada M. K. Čiurlionis dažnai grodavo vargonais Plungės bažnyčioje, kurdavo paveikslus. Lankė jis ir savo jaunystės vietas. Kai kartu su Sofija buvo nuvažiavęs į Astreikių lanką, kurioje jo mokymosi Plungės dvare laikotarpiu grodavo per kunigaikščio Mykolo Oginskio varduvių šventę Mykolines. Atvykęs liko nakvoti Astreikių sodyboje. Iš ryto ilgai vaikščiojo po Pilalių apylinkes. Šių apylinkių grožis įamžintas ne viename Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrinyje.

¹ „Apie projektą“, M. K. Čiurlionio kelias: <https://ciurlioniokelias.lt/apie-projekta/>.

² „Rietavas“, M. K. Čiurlionis: <https://ciurlionis.eu/content/rietavas>.